

EWA GRIN-PISZCZEK

 <https://orcid.org/0000-0002-2239-7796>

Archiwum Państwowe w Przemyśle

Kolekcja Heleny Dąbczańskiej (1863-1956) w Archiwum Państwowym w Przemyśle

W zasobie Archiwum Państwowego w Przemyśle znajduje się Kolekcja Heleny Dąbczańskiej (zesp. 2236). Instytucja ta jest jedynym z archiwów państwowych w Polsce, mogącym się pochwalić zbiorem tej niezwykle zasłużonej dla polskiej kultury kolekcjonerki¹.

Helena Dąbczańska, urodzona 3 stycznia 1863 r., była córką Antoniego (1806-1887)² i Natalii z Laskiewiczów (1823-1914). Zaczęła gromadzić książki już jako 12-letnia dziewczynka, zachęcana do kolekcjonowania przez rodziców oraz dalszą rodzinę. W wieku 17 lat była właścicielką 2 tys. woluminów³. Z czasem rozpoczęła też zbieranie wszelkich przedmiotów posiadających wartość kolekcjonerską i artystyczną. We wstępnej części swego *Pamiętnika* napisała:

¹ Oprócz omawianej kolekcji dwie jednostki archiwalne pochodzące z darów Heleny Dąbczańskiej znajdują się w zasobie Archiwum Narodowego w Krakowie (dalej: ANK), Archiwum Planów Budownictwa Miejskiego w Krakowie, sygn. ABM Kioski 31 Projekt usytuowania zbiornika benzynowego ziemnego przy wylocie ul. Sławkowskiej do Basztowej, projekt usytuowania zbiornika benzynowego podziemnego w Rynku Głównym z 1925 r. подарowany przez H. Dąbczańską; ANK, Prace naukowe literackie i pamiętniki – zbiór szczątków zespołów, sygn. 7: Dąbczańska Helena (wypisy historyczne o mieszczańach krakowskich, domach i ulicach), 1870.

² A. Czołowski, *Antoni Dąbczański*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. 4, Kraków 1938, s. 466-467.

³ I. Gruchała, „W tym streszczało się niejako moje życie”. *Lwowski księgozbiór Heleny Dąbczańskiej (1863-1956) jako wyraz kultury książki epoki*, Kraków 2016, s. 104, 163.

(...) całe opowiadanie grupuje się koło moich zbiorów, ale ich gromadzenie dawało mi tyle przyjemności, stając się nieodporną pasją, że w tym streszczało się niejako moje życie. Zdołałam bowiem zgromadzić z górą 20 tysięcy książek, przeszło 16 tysięcy sztychów, tkanin 1200, obrazów 800, porcelany około 400 sztuk, wachlarzy 70, kasetek 80 kilka i parę tysięcy innych najrozmaitszych przedmiotów artystycznych⁴.

W artykule opublikowanym w „Tygodniku Ilustrowanym” autor podpisany jako A.S., opisując zbiory Dąbczańskiej, stwierdził: „Po prostu nie chce się wierzyć, że jedna kobieta potrafiła aż tyle zgromadzić i tyle na to wydać”⁵.

Willa Dąbczańskiej położona przy ul. Cytadelnej we Lwowie była miejscem, gdzie spotykali się m.in. artyści, historycy sztuki, naukowcy, kolekcjonerzy. W tym budynku mieściło się także muzeum, którego zbiory były udostępniane do zwiedzania przez właścicielkę⁶. W mieście nad Pełtwią doceniano pasję i dokonania kolekcjonerki – dowodem na to może być fakt, że w 1921 r. uchwałą Rady Miejskiej Lwowa nazwę ul. Cytadelnej zmieniono na ul. Heleny Dąbczańskiej⁷.

Helena, nie mając prawowitego spadkobiercy⁸, postanowiła za życia rozporządzić swoimi zbiorami. Największą ich część pragnęła podarować Muzeum Narodowemu w Krakowie. Materiały przekazywane przez lwowską kolekcjonerkę miały tworzyć osobny oddział Muzeum z siedzibą na Wawelu, pod nazwą Fundacja im. Dąbczańskich⁹. Przesyłanie zbiorów do Krakowa zajęło wiele lat – nie przerwał tego procesu nawet wybuch wojny. Dąbczańska przekazywała też materiały do innych instytucji: Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Lwowie, Muzeum Przemysłowego we Lwowie, Muzeum Etnograficznego w Krakowie, Regionalnego Muzeum Podolskiego TSL w Tarnopolu, Muzeum Adama Mickiewicza w Paryżu oraz Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Przemyślu¹⁰.

W 1920 r., uciekając przed ofensywą bolszewicką, Dąbczańska zdecydowała się zamieszkać w Krakowie (zajmowała pięciopokojowe, odnajęte od zarządu miasta, mieszkanie na Wawelu, w dawnym gmachu poszpitalnym). Wtedy naocznie mogła się przekonać, że materiały przekazywane Muzeum Narodowemu nie są traktowane zgodnie z jej wolą – część książek składowano w budynku poszpitalnym, gdzie uległy zawilgoceniu; meble i przedmioty codziennego użytku oddano personelowi na

⁴ H. Dąbczańska, *Pamiętnik*, oprac. J. Pijałek, „Rocznik Biblioteki Polskiej Akademii Nauk w Krakowie” R. 9, 1963, s. 307-360.

⁵ A.S., *Na Wawel*, „Tygodnik Ilustrowany” 1912, nr 40, s. 830-831. Wycinek artykułu zachowany także przez H. Dąbczańską, zob. Zakład Narodowy im. Ossolińskich we Wrocławiu (dalej: ZNiO), sygn. 12618/III: Papiery Heleny Dąbczańskiej z lat 1895-1954, s. 263.

⁶ Opis zbiorów H. Dąbczańskiej, fotografie sal bibliotecznych, muzealnych, sali portretowej mieszczących się w willi przy ul. Cytadelnej oraz niektórych eksponatów zob. K. Baranowski, *Na Wawel (zbiory Heleny Dąbczańskiej) z 19 ilustracjami*, Lwów 1906.

⁷ I. Gruchała, „W tym streszczało się...”, s. 148-149. Obecny adres budynku to ul. Czajkowskiego 35, a siedzibę ma tam bank.

⁸ Na początku 1920 r. blisko 60-letnia Dąbczańska zawarła umowę o przysposobieniu ze Stefanem Aleksandrem Czołowskim (1900-1944), który nosił nazwisko Dąbczański-Czołowski i miał prawa do dziedziczenia po kolekcjonerce. Prawdopodobnie zginął w czasie wojny w 1944 r. *Ibidem*, s. 143, 158.

⁹ *Ibidem*, s. 116.

¹⁰ *Ibidem*, s. 117-118.

cele niemuzealne (np. osobisty użytek), jedną czwartą porcelany wytłuczono, a część księgozbioru zaginęła. Oprócz tego ewidencja przesyłanych przedmiotów była prowadzona bardzo ogólnikowo i niestarannie¹¹. Wówczas Dąbczańska zdecydowała się przekazać część swoich zbiorów do innych instytucji, m.in. Biblioteki Muzeum Przemysłowego im. dr. Adriana Baranieckiego w Krakowie, Muzeum Etnograficznego w Krakowie, Muzeum Króla Jana III we Lwowie, Muzeum Lubomirskich we Lwowie oraz Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Przemyśle. Wytoczyła również proces gminie miasta Krakowa i Muzeum Narodowemu¹².

Po 1927 r. kolekcjonerka powróciła do Lwowa. Ze względu na problemy finansowe była zmuszona sprzedać swoją willę. W 1931 r. magistrat miasta Lwowa przyznał jej „dar honorowy” w wysokości 250 złotych miesięcznie¹³. Okres II wojny światowej Dąbczańska przeżyła we Lwowie, zaś po jej zakończeniu znalazła się w Krakowie. W 1946 r. umieszczono ją w Domu Ubogich im. Helclów. Znajdując się w rozpaczliwej sytuacji majątkowej, a także psychicznej, zdecydowała się nawet na list do Prezydium Rady Ministrów, prosząc o podwyższenie skromnego zasiłku w uznaniu jej zasług dla kultury polskiej¹⁴. Dąbczańska zmarła 7 stycznia 1956 r. i została pochowana na koszt miasta na cmentarzu Rakowickim (kwatera BC, rz. 1, miejsce 7)¹⁵.

Przyjmuje się, że Dąbczańska w ciągu całego życia zgromadziła około 23 tys. książek. Jej biblioteka była jedną z większych w Galicji Wschodniej, a także stanowiła rzadki przykład zbieractwa kobiet okresu zaborów¹⁶.

W Bibliotece Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu zachowały się podziękowania Kazimierza Osińskiego¹⁷, dyrektora i kustosa Muzeum Narodowego Ziemi Przemyskiej – agendy Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Przemyśle, kierowane do Dąbczańskiej, pochodzące z lat 1924, 1931, 1937. Osiński dziękuje w nich za dary Dąbczańskiej dla Towarzystwa: rysunek Juliusza Kossaka, przekazany w 1914 r., obraz Aleksandra Raczyńskiego (malowany w 1888 r., przedstawiający portret starszej damy w czarnej sukni), obraz Stanisława Rejchana pt. *Zaloty syreny*¹⁸, obraz Józefa Rejchana pt. *Portret hrabiny Borkowskiej*, obraz Mieczysława Reyznera pt. *Niezapominajki*; około 62 sztuchy, w tym 19 wykonane przez Jeremiasza Falcką;

¹¹ *Ibidem*, s. 145-146.

¹² ANK, Sąd Okręgowy w Krakowie, sygn. 2707: Akta w sprawie cywilnej Heleny Dąbczańskiej we Lwowie przeciwko gminie miasta Krakowa o uznanie obowiązku dożywotniej zapłaty miesięcznie kwoty 1 tys. zł, 1932-1935; ANK, Akta miasta Krakowa, sygn. Dysc. 16: Sprawa Helena Dąbczańska przeciwko Gminie Miasta Krakowa, sprawa dożywotniej renty za obdarowanie zbiorami Muzeum Narodowego oraz za zmarnowanie części daru, 1907-1932.

¹³ I. Gruchała, „W tym streszczało się...”, s. 152.

¹⁴ *Ibidem*, s. 159-160.

¹⁵ [on-line:] <http://www.rakowice.eu/> – 17 V 2019.

¹⁶ I. Gruchała, „W tym streszczało się...”, s. 164.

¹⁷ K. Wolski, Inż. Kazimierz M. Osiński (14 XII 1883-4 II 1956), „Rocznik Przemyski” T. 9, 1958, z. 1, s. 240-243; J. Kostek, Osiński Kazimierz, [w:] *Słownik biograficzny twórców oświaty i kultury XIX i XX wieku Polski Południowo-Wschodniej*, red. A. Meissner, K. Szmyd, Rzeszów 2011, s. 301.

¹⁸ Zob. M. Trojanowska, *Dary Heleny Dąbczańskiej*, [w:] *Sto na sto. Katalog wystawy jubileuszowej Muzeum Narodowego Ziemi Przemyskiej 1909-2009*, Przemyśl 2010, s. 96. W tym wydawnictwie obraz opisany jako malowany w 1931 r. noszący tytuł *Mężczyzna i nimfa*.

tkaniny z XVIII i początku XIX w.¹⁹; 1 haft oraz wachlarz z końca XVIII w., odbitki gipsowe medali polskich²⁰, miniaturą rzeźbę drewnianą przedstawiającą Chrystusa – dziecię z symbolicznym jabłkiem w ręce, a także 2 fotografie kościoła w Kozinie, zniszczonego w czasie działań wojennych²¹. Informacje o darach przekazanych przez Dąbcańską przemyskiemu TPN znajdują się także w tomach „Rocznika Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Przemyśle”, wydanych w latach 1923-1924. W trzecim tomie czasopisma wymieniono listę osób, które przekazały dary dla Towarzystwa przed 1922 r. Dary Dąbcańskiej odnotowano w dziale Muzeum jako: obrazy olejne, akwarele, rysunki²², litografie, druki²³; numizmatyka, medale, pieczęcie, odznaki, emblematy²⁴ oraz w działach Archiwum (dyplomy pergaminowe, rękopisy, listy)²⁵ i Biblioteka (książki, czasopisma, roczniki, gazety, broszury, mapy, katalogi, sprawozdania, statuty, odezwy, afisze, rozporządzenia, nalepki, klepsydry)²⁶. Dąbcańska została także wymieniona wśród członków założycieli TPN w Przemyśle – „za pomoc organizacyjną, ofiarowanie zbiorów i dary pieniężne”²⁷. Prawdopodobnie w 1924 r. zbieraczka ofiarowała Towarzystwu trzy albumy ze sztychami i kolekcję odlewów medali polskich oraz tkaniny i hafty²⁸.

Dalsze losy darów Dąbcańskiej dla przemyskiego TPN mają ścisły związek ze zmianami, które nastąpiły w okresie powojennym – likwidacją Towarzystwa i przejęciem jego zbiorów przez instytucje państwowe. W 1947 r. na podstawie decyzji Ministerstwa Kultury i Sztuki Muzeum TPN zostało przejęte przez Zarząd Miejski, a w 1949 r. upaństwowione. W grudniu 1951 r. na podstawie uchwały walnego zgromadzenia członków przemyskie TPN zostało rozwiązane²⁹. W 1951 r. zlikwidowano także Bibliotekę TPN, a jej księgozbiór przekazano do różnych instytucji. Przemyskie Archiwum Miejskie zostało upaństwowione w 1951 r., a na jego bazie utworzono 1 września Archiwum Państwowe. Z dniem 1 lutego 1952 r. Archiwum Miejskie zostało przemianowane na Wojewódzkie Archiwum Państwowe w Rzeszowie, Oddział

¹⁹ Obecnie spośród tkanin darowanych przez Dąbcańską przemyskiemu TPN w zasobie Muzeum Narodowego Ziemi Przemyskiej (dalej: MNZP) znajdują się: sygn. MPS-7586: Fragment adamaszku jedwabnego w kolorze karminowym, z drobnym beżowym wzorem roślinnym, ok. 1830 r.; sygn. MPS-594: Fragment kremowej tkaniny półjedwabnej z broszowanymi motywami roślinnymi, Francja (?), XVIII/XIX w.; sygn. MPS-698: Fragment zielonej tkaniny półjedwabnej o splocie rypsu, Austria (?), XIX w.; sygn. MPS-703: Fragment adamaszku jedwabnego w kolorze łososiowym i kremowym, z wzorem stylizowanego owocu granatu, Francja, 1. poł. XVIII w.

²⁰ Obecnie w zbiorach MNZP jest przechowywanych ok. 300 szt. odlewów, częściowo umieszczonych w 3 medalierach w formie ksiąg, opisanych na grzbiecie „Pholonische Medaillen”, (sygn. IPH-142-414, sygn. IPH-651-684), pochodzących z darów Dąbcańskiej.

²¹ ZNiO, sygn. 12618/III, s. 91-110.

²² „Rocznik Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Przemyśle (dalej: Rocznik TPN w Przemyśle) za lata 1913-1922” T 4, 1923, s. 41.

²³ *Ibidem*, s. 42.

²⁴ *Ibidem*.

²⁵ *Ibidem*, s. 46.

²⁶ *Ibidem*.

²⁷ *Ibidem*, s. 57.

²⁸ „Rocznik TPN w Przemyśle” T. 5, 1925, s. 137, 143.

²⁹ Towarzystwo zostało reaktywowane w 1957 r. Z. Budzyński, J. Kamińska-Kwak, *Ponad podziałami. Towarzystwo Przyjaciół Nauk w Przemyśle w latach 1909-2009*, Przemyśl 2009, s. 108, 118.

w Przemyślu³⁰. W 1952 r. Archiwum Państwowe przejęło zasób Archiwum TPN³¹, a wraz z nim materiały przekazane Towarzystwu przez Dąbczańską. Włączono je do zbioru nr 709 (Zbiór spuścizn osób prywatnych), gdzie stanowiły jedną jednostkę archiwalną. Na podstawie uchwały Komisji Metodycznej z dnia 25 listopada 2009 r. zostały one wydzielone jako odrębny zbiór, któremu nadano numer 2236 oraz nazwę Kolekcja Heleny Dąbczańskiej³². Kolekcja obejmuje głównie druki ulotne, a także fragmenty i strony tytułowe czasopism bądź ich strony zawierające grafiki. Zachowały się w niej także nieliczne rękopisy. Zbiór ten liczy 110 j.a. – 0,15 m.b., a jego granice chronologiczne to lata 1750-1899. Materiały tworzące Kolekcję mają postać akt luźnych i poszytów, z których część ze względu na stan zachowania została poddana konserwacji. Akta pisane są w językach polskim, niemieckim, łacińskim, ruskim, czeskim oraz arabskim.

Część materiałów zgromadzonych w Kolekcji jest sygnowana pieczęciami własnościowymi Heleny Dąbczańskiej. Na większości z nich jest umieszczony odcisk w formie prostokąta z ornamentem roślinnym, wewnątrz którego widnieje napis „Z księgozbioru Heleny Dąbczańskiej”. Jedynie na dwóch rękopisach – materiałach związanych z rodziną Witkowskich, widnieje pieczęć z napisem „Kolekcja im. Dąbczańskich”³³. W trakcie opracowywania zbioru utworzone jednostki archiwalne podzielono na tematyczne serie, a w ich obrębie ułożono je chronologicznie. Układ serii w inwentarzu Kolekcji prezentuje się następująco³⁴:

- sygn. 1-7: Druki o tematyce prawnej i politycznej wydawane w Rzeczypospolitej,
- sygn. 8-78: Rozporządzenia i odezwy władz austriackich,
- sygn. 79-84: Materiały związane z ruchami narodowowyzwoleńczymi i powstaniem,
- sygn. 85-89: Druki wydawane przez stowarzyszenia w Krakowie,
- sygn. 90-91: Druki wydawane w Sanoku i okolicy,
- sygn. 92-96: Wiersze i utwory literackie,
- sygn. 97-100: Gazetki oraz czasopisma,
- sygn. 101-105: Druki o charakterze religijnym,

³⁰ Z dniem 1 października 1952 r., na podstawie wydanego w poprzednim dniu Zarządzenia nr 11 Naczelnego Dyrektora Archiwów, przeniesiono siedzibę Archiwum Wojewódzkiego z Rzeszowa do Przemyśla, tworząc w wyniku przekształcenia dotychczasowego Oddziału przemyskiego instytucję o nazwie: Wojewódzkie Archiwum Państwowe w Rzeszowie z siedzibą w Przemyślu.

³¹ A. Fenczak, *Archiwum Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Przemyślu (1911-1951)*, „Rocznik Historyczno-Archiwalny” (dalej: RHA) T. 2, 1985, s. 128; M. Dalecki, *Kształtowanie się zasobu Archiwum Państwowego w Przemyślu w latach 1951-2001*, RHA T. 16, 2002, s. 112-113.

³² Kolekcja archiwalna (zbiór archiwalny) – dokumenty zgromadzone przez urzędy (instytucje) bądź osoby fizyczne pod określonym kątem widzenia, mające w całości lub w przeważającej części charakter materiałów archiwalnych, *Polski słownik archiwalny*, red. W. Maciejewska, Warszawa 1974, s. 43, 90-91.

³³ Typy pieczęci oraz podpisów H. Dąbczańskiej na materiałach przez nią kolekcjonowanych zob. I. Gruchała, „W tym streszczało się...”, s. 171-172.

³⁴ Inwentarz zespołu dostępny na: [on-line:] <https://szukajwarchiwach.pl/56/2236/0/?q=Kolekcja+Heleny+XTYPEro:zesp&wynik=1&rpp=15&page=1#tabZespól> - 17 V 2019.

- sygn. 106-108: Druki o różnej tematyce,
- sygn. 109-110: Dokumenty dotyczące rodziny Witkowskich.

Wśród druków o tematyce prawnej i politycznej wydawanych w Rzeczypospolitej, pochodzących z lat 1758, 1766, 1790, zachowały się pierwsze strony publikacji z 1758 r. pt. *Accessoria Statut y konstytucye z Czaradzkiego Ładowskiego y Supplementu...* autorstwa Michała Słońskiego wydanej w drukarni Filipowicza we Lwowie³⁵. Kolejne jednostki to drukowane teksty mów wygłaszanych w trakcie trwania obrad sejmiku, trwających od 6 października do 29 listopada 1766 r.³⁶ Są to mowy podczaszego koronnego Feliksa Czackiego, referendarza koronnego Stanisława Małachowskiego, mowy biskupów: Kajetana Sołtyka – biskupa krakowskiego, Teodora Kazimierza Czartoryskiego – biskupa poznańskiego, a także deklaracja króla angielskiego reprezentowanego przez ministra Wroughtona (dotycząca spraw przedstawicieli innych wyznań). Mowy te, jak i przebieg obrad sejmowych zostały opublikowane w odrębnym wydaniem diariuszu sejmowym³⁷. Zachował się także druk informujący o nobilitacji, rehabilitacji oraz nadaniu indygenatów poszczególnym osobom, wydany 11 listopada 1790 r. Oprócz pieczęci Heleny Dąbcańskiej na ostatniej stronie widnieje wpis Adama Skulskiego, ówczesnego warszawskiego pisarza grodzkiego i ziemskiego³⁸.

Najobszerniejszą serią w Kolekcji są Rozporządzenia i odezwy władz austriackich z lat 1750, 1780, 1783-1784, 1786, 1789, 1794, 1797, 1802, 1804-1807, 1809-1810, 1813, 1815, 1820-1823, 1826, 1828-1831, 1838, 1847, 1849, 1888. Najstarsze z nich pochodzi z 1750 r. i dotyczy zapobiegania wyrządzania szkód przez ptactwo na polach i ogrodach³⁹. Pozostałe jednostki to ogłoszenia, zarządzenia, obwieszczenia, powiadomienia wydawane głównie przez Cesarsko-Królewskie Galicyjskie Gubernium we Lwowie. Dotyczą one m.in. spraw podatkowych i opłat⁴⁰, a także epidemii cholery

³⁵ Archiwum Państwowe w Przemyślu (dalej: APP), Kolekcja Heleny Dąbcańskiej, sygn. 1. Pełny tytuł dzieła: *Accessoria Statut Y Konstytucye z Czaradzkiego Ładowskiego y Supplementu J. O. Xcia JMci Załuskiego Biskupa Krakowskiego w Pospolitości A naybardziej co do Processu potrzebniejszego. Tudzież Formularze Transakcyi niektórych Przez Jmci Pana Michała Słońskiego Vicesgerenta Łukowskiego Zebrane Roku od Wcielenia Przedwieczney Prawdy 1758.*

³⁶ APP, Kolekcja Heleny Dąbcańskiej, sygn. 2-6.

³⁷ *Dyaryusz Seymu Walnego Ordynaryinego Odprawionego w Warszawie Roku 1766. Præliminaria tegoż Seymu, iako to: Uniwersał przedsejmowy, Seriem obranych Posłow, Konferencyą na Zamku Senatorskim z Krolew Jmci; tudzież w czasie Seymu Obrządek zaczęcia Obrad, Propozycye Materye pro obiecto do Rady wyluszczające, przez Jmci Pana Kanclerza W. Koronnego, od Tronu JKMci oświadczone, y Stanom komunikowane; oraz Zdania, Mowy tak JKMci, iako y Osob Seymujących wszystkie, skrypta różne y Deklaracye a latere extra Seymu od Posłow Cudzoziemskich y a Dissidentibus podawane, także Deklaracye postronnych Potencyi pod czas Audyencyi publicznych od Posłow Cudzoziemskich, JKMci y Stanom Rzpłtey na Sessjach oddane, Ceremoniały tyche audyencyi z Mowami Posłow Cudzoziemskich, z Odpowiedziami od Tronu przez usta Jmci Pana kanclerza W. Koronnego, opisane; Projekta przytym wszystkie skrypta anno nime in publicum pod czas tego Seymu wydane w sobie zawieraiący, przez Sessye y Dni Zebrany.*

³⁸ APP, Kolekcja Heleny Dąbcańskiej, sygn. 7, s. 6.

³⁹ Ibidem, sygn. 8.

⁴⁰ Ibidem, sygn. 12, 22, 30, 34, 37, 39, 41, 53, 55-56, 58-59, 62, 68, 72, 77.

oraz zarazy ziemniaczanej⁴¹, spraw wojskowych⁴². Wśród rozporządzeń zachowały się również opisanie poszukiwanych osób wydawane przez Cesarsko-Królewską Zwierzchniczą Dyрекcję Policji we Lwowie w latach 1806, 1809, 1815⁴³, jak również odezwy cesarza Franciszka Józefa I w sprawie podatku gruntowego z 1849 r.⁴⁴ oraz dotycząca 40. rocznicy wstąpienia na tron (z 2 grudnia 1888 r.)⁴⁵. W Kolekcji znajduje się także rozporządzenie obwieszczające kary za kontaktowanie się z sektą karbonariuszy⁴⁶.

Kolejną serię stanowią Druki związane z ruchami narodowowyzwoleńczymi i powstaniami, pochodzące z lat 1792-1793, 1848, 1880. Wśród nich znajduje się niepodpisany rękopis noszący tytuł *Doniesienie pilne Współobywatelom z Warszawy*⁴⁷, pochodzący z 1792 r., w którym autor wzywa rodaków do jedności, poparcia działań sejmu i obrony kraju. Tekst został sporządzony przez Aleksandra Linowskiego (1760-1820)⁴⁸, posła sejmowego, działacza politycznego, publicystę i mówcę. Dokument ten został poddany zabiegom konserwatorskim prawdopodobnie przez samą Dąbczańską bądź na jej zlecenie. Zapewne z powodu złego stanu zachowania dokumentu zbieraczka przepisała jego treść, pozostawiając puste miejsca bądź znaki zapytania przy nierozczytanych słowach i literach⁴⁹.

Ciekawym tekstem jest też *Wspomnienie jubileusza powstania roku 1830*⁵⁰, powstały w 50. rocznicę powstania listopadowego. Anonimowy autor, podpisany jako *origine Ruthenus, Nazione Polonus*, uskarża się w nim na los inwalidów popowstaniowych. W Kolekcji znajduje się także fragment egzemplarza czasopisma „Postęp”⁵¹. Jego współpracownikiem, a następnie redaktorem odpowiedzialnym był Artur Grottger, prywatnie kuzyn Dąbczańskiej. Zachowane w jednostce strony egzemplarza zawierają reprodukcje litografii autorstwa samego Grottgera, przedstawiających wydarzenia roku 1863 w Warszawie i Krakowie (tytuły grafik: *Wyjście mieszkańców z Krakowa, Morderstwa popełniane przez Moskali na placach Warszawy d. 30 września 1863 r.*) oraz rysunek satyryczny *W łóży*.

⁴¹ Ibidem, sygn. 69-70, 75.

⁴² Ibidem, sygn. 33, 45, 47, 49, 63.

⁴³ Ibidem, sygn. 29, 31, 3348, 50.

⁴⁴ Ibidem, sygn. 76.

⁴⁵ Ibidem, sygn. 78.

⁴⁶ Ibidem, sygn. 52.

⁴⁷ Ibidem, sygn. 79. Tekst został również anonimowo wydany drukiem.

⁴⁸ A. Woltanowski, M. Ziłomska, *Linowski Aleksander*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. 17, Kraków 1972, s. 377.

⁴⁹ Tekst „Doniesienia” przepisany przez Dąbczańską znajduje się w jednostce APP, Kolekcja Heleny Dąbczańskiej, sygn. 79, s. 15-22.

⁵⁰ APP, Kolekcja Heleny Dąbczańskiej, sygn. 83.

⁵¹ Ibidem, sygn. 84: „Postęp” R. 5, 1864, nr 18, s. 27-32. „Postęp. Pismo malownicze oświecie i rozrywce poświęcone” ukazujące się w latach 1859-1864, wydawane w Wiedniu, po wybuchu powstania styczniowego publikowało relacje oraz rysunki dotyczące wydarzeń na ziemiach polskich. Zob. *Powstanie styczniowe w ilustracjach prasowych z epoki*. Wystawa wirtualna ze zbiorów Biblioteki Publicznej m. st. Warszawy Biblioteki Głównej Województwa Mazowieckiego, oprac. G. M. Lewandowska, Warszawa 2014, [on-line:] <http://mbc.cyfrowemazowsze.pl/Content/17121/index-www.pdf> – 17 V 2019.

W trakcie prac nad Kolekcją wydzielono osobną serię pt. Druki wydawane przez stowarzyszenia w Krakowie. Są to obwieszczenia i sprawozdania dotyczące działalności Komitetu do Żywienia Ubogich w Krakowie w latach 1846-1848⁵². Zachowały się także drukowane wykazy członków C.K. Towarzystwa Gospodarczo-Rolniczego w Krakowie z lat 1859-1860⁵³. Druki krakowskich stowarzyszeń posiadają odcisk pieczęci poprzedniego właściciela druków – „Ex Bibliotheca dr S. Brodowicz”. Warto w tym miejscu zaznaczyć, że część księgozbioru Dąbczańskiej stanowiły kolekcje rodzinowe⁵⁴, egzemplarze z bibliotek prywatnych oraz bibliotek instytucji i organizacji⁵⁵.

Kolejna seria zatytułowana Druki wydawane w Sanoku i okolicy zawiera ogłoszenie o urządzeniu wieczoru muzycznego na rzecz osób głodujących w Sanoku w dniu 1 czerwca 1866 r.⁵⁶ oraz pismo Mariana Chylińskiego⁵⁷, kandydata na posła z prośbą o przyjęcie jego dzieła *Mysli o nauce języków obcych*⁵⁸, pochodzące z 1867 r.

W serii Wiersze i utwory literackie znajduje się utwór poświęcony królowi Polski Stanisławowi Augustowi z 1771 r.⁵⁹, wiersz dotyczący wydarzeń w nocy z 28 lutego na 1 marca 1830 r. w Wiedniu⁶⁰ oraz utwór podpisany przez Związek Wolnych Obywateli Lwowa, powstały w czasie wydarzeń 1848 r.⁶¹ Druki te opublikowano w języku niemieckim. W języku polskim zaś wydrukowano satyryczny utwór podpisany przez „Moryca Steina hajdamakę, afiszera teatralnego”⁶². Zachowała się także pierwsza karta druku *Krótkie zebranie kroniki polskiej według własności i następowania iednego po drugim, wszystkich Xiążąt y Krolów narodu tego: Począwszy naprzód od Lecha pierwszego monarchy y Sprawce narodu Polskiego, aż do dzisieyszego Króla Zygmunta III porządek zachowując*. Jest to przekład *Kroniki Sarmacyey Europskiej...* autorstwa Aleksandra Gwagnina dokonany przez Marcina Paszkowskiego, wydany w Krakowie w 1611 r.⁶³ Nie są to jednak oryginalne strony egzemplarza z 1611 r., a najprawdopodobniej powielone w XIX w. karty rękopiśmienne⁶⁴.

⁵² APP, Kolekcja Heleny Dąbczańskiej, sygn. 85-86.

⁵³ Ibidem, sygn. 88-89.

⁵⁴ I. Gruchała, *Książki z księgozbioru Korduli z Komorowskich Potockiej w bibliotece Heleny Dąb-
czańskiej*, „Rocznik Biblioteki Naukowej PAU i PAN w Krakowie” R. 61, 2010, s. 67-90.

⁵⁵ I. Gruchała, „W tym streszczało się...”, s. 174-247.

⁵⁶ APP, Kolekcja Heleny Dąbczańskiej, sygn. 90.

⁵⁷ Marian Chyliński w poł. XIX w. był właścicielem Rakowej, obecnie leżącej w gminie Tyrawa Wołoska.

⁵⁸ APP, Kolekcja Heleny Dąbczańskiej, sygn. 91. Publikacja nosząca tytuł *Mysli o nauce obcych
języków z dodaniem krótkiej metody uczenia się praktycznego*, Kraków 1861.

⁵⁹ APP, Kolekcja Heleny Dąbczańskiej, sygn. 92.

⁶⁰ Ibidem, sygn. 93. Wiersz *Ein Blick auf die durch Eisgang bedrängten Meschen in und ausser Wien
in der Nacht Vom 28 Februar auf den 1 März 1830* (Spojrzenie na ludzi uwieczonych przez lód w Wiedniu
i poza nim w nocy z 28 lutego na 1 marca 1830). W nocy z 28 II na 1 III 1830 r. z powodu powodzi i pod-
niesienia się wód Dunaju cały obszar Augarten (parku miejskiego w wiedeńskiej dzielnicy Leopoldstadt)
znalazł się 1,75 m pod wodą.

⁶¹ APP, Kolekcja Heleny Dąbczańskiej, sygn. 94.

⁶² Ibidem, sygn. 95.

⁶³ Ibidem, sygn. 96. M. Kuran, *Kronika Aleksandra Gwagnina jako kompendium wiedzy historycz-
nej i geograficznej*, „Wschodni Rocznik Humanistyczny” T. 7, 2010-2011, s. 41-55.

⁶⁴ Pismo użyte na tych kartach, zwłaszcza szwabacha, nie zostało odbite z jednego zasobu czcionek,
ale wszystkie litery różnią się między sobą, co może sugerować, że oryginał, z którego zostały powielone,
napisano ręcznie. Na późniejsze pochodzenie tego druku wskazuje rodzaj papieru.

Następną serię tworzą Gazetki oraz czasopisma. Są to fragmenty „Tygodnika Ilustrowanego” z lat 1863, 1879, zawierające artykuły oraz grafiki dotyczące sławnych postaci – Henryka Marconiego – architekta, i pisarki Elizy Orzeszkowej⁶⁵. Zachował się też nr 3 z 1 czerwca 1863 r. lwowskiego czasopisma satyrycznego „Sowizdrzał”, dotyczącego głównie sytuacji politycznej Galicji⁶⁶ oraz egzemplarz gazetki „Student” (nr 1 z 7 czerwca 1899 r.)⁶⁷. Druk ten wykonany na papierze niskiej jakości jest słabo czytelny. Należy przypuszczać, że został powielony w niewielkim nakładzie.

Część Kolekcji stanowią Druki o charakterze religijnym. Jest to m.in. *Ogłoszenie wielkiego jubileuszu w mieście Krakowie i okręgu na 1851 rok*⁶⁸. Do tej broszury Dąbcańska dołączyła notatkę informującą o tym, że druk ten znajduje się również w zbiorach Ossolineum⁶⁹. Druki o charakterze religijnym stanowią także: informacja (prospekt) homilii Gabriela Paślowskiego, proboszcza w Rawie Ruskiej⁷⁰, pochodzący z 1841 r., drukowany w języku polskim i ruskim, oraz fragment irmologionu, pochodzący z 1. poł. XIX w.⁷¹ W języku niemieckim wydrukowano *Reguły życia oddanych posłannictwu chrześcijańsko-katolickiemu*⁷². Dąbcańska zachowała także ostatnią kartę druku z 20 lutego 1759 r. – supliki Żydów konwertytów do biskupa rzymskokatolickiego lwowskiego, deklarujących przyjęcie wiary katolickiej⁷³.

Druki o różnej tematyce to dwa banknoty z lat 1839 i 1849 o nominale 10 kraj-carów⁷⁴, druk w języku arabskim⁷⁵ oraz tabela przedstawiająca informacje dotyczące gatunków drzew rosnących na terenach polskich⁷⁶.

Ostatnią serię w Kolekcji stanowią Dokumenty dotyczące rodziny Witkowskich. Są to zapis Piotra Witkowskiego na rzecz żony, Zofii z Osmólskich, z 1828 r.⁷⁷ oraz odpis metryki chrztu Teresy Celestyny Witkowskiej z roku 1836⁷⁸. Warto dodać, że

⁶⁵ APP, Kolekcja Heleny Dąbcańskiej, sygn. 97, 99. „Tygodnik Ilustrowany” T. 7, 1863, nr 186, s. 149-150; „Tygodnik Ilustrowany” T. 1, 1876, nr 13, s. 193-194.

⁶⁶ APP, Kolekcja Heleny Dąbcańskiej, sygn. 98.

⁶⁷ Ibidem, sygn. 100.

⁶⁸ Ibidem, sygn. 101.

⁶⁹ Dąbcańska dokonywała wymiany zbiorów m.in. z Biblioteką Ossolineum, która znajdowała się w budynku sąsiadującym z jej willą. I. Gruchała, *W tym streszczało się...*, s. 221-222.

⁷⁰ APP, Kolekcja Heleny Dąbcańskiej, sygn. 102. Gabriel Paślowski był proboszczem w Rawie Ruskiej w latach 1830-1890. D. Blazejowskyj, *Historical Šematism of the Eparchy of Peremyšl including the Apostolic Administration of Lemkivščyna (1828-1939)*, Lviv 1995, s. 796.

⁷¹ APP, Kolekcja Heleny Dąbcańskiej, sygn. 102, 104. Irmologion – cerkiewna księga liturgiczna zawierająca teksty pieśni liturgicznych. Fragment zachowany w Kolekcji zawiera pieśni od 5-9 i irmosy. Tematyka to wołanie o rozgrzeszenie, mowa też o zbawieniu, nadaniu ludziom przez Boga domów do modlitwy.

⁷² APP, Kolekcja Heleny Dąbcańskiej, sygn. 103.

⁷³ APP, Kolekcja Heleny Dąbcańskiej, sygn. 105. Pełny tytuł druku: *Suplika Żydów Wiarę Świętą Katolicką przyjmujących y o Chrztost Święty proszących do J.W.Jmci X. Arcy-Biskupa Lwowskiego, teraz-nieyszego J.O. Xiążęcia Nominata Prymasa: Moyzesz Ben Izrael z Segietu, Anczel Szłoma Synowiec Moyzeszowy, Major Ben Dawid z Segietu za wszystkich, Ezdras Ben Izrael, Aaron Ben Smul z Wołoszczyny z Czernec., Moszko Ben Jakob z Bukorest za wszystkich.*

⁷⁴ APP, Kolekcja Heleny Dąbcańskiej, sygn. 106.

⁷⁵ Ibidem, sygn. 107.

⁷⁶ Ibidem, sygn. 108.

⁷⁷ Ibidem, sygn. 109.

⁷⁸ Ibidem, sygn. 110.

w Dziale Rękopisów Lwowskiej Narodowej Naukowej Biblioteki Ukrainy im. Wasyla Stefanyka znajduje się teczka, będąca częścią zbiorów Dąbczańskiej, zawierająca m.in. papiery heraldyczne Witkowskich⁷⁹.

Oprócz Kolekcji zgromadzonej w Archiwum Państwowym w Przemyśle w zbiorach archiwalnych przemyskiego TPN zachowały się dwa druki sygnowane pieczęcią „Z księgozbioru Heleny Dąbczańskiej”. Są to dublety druków francusko- i anglojęzycznych ze zbiorów Biblioteki Muzeum Polskiego w Rapperswil, publikowanych w latach 1863-1864, związanych z emigrantami popowstaniowymi⁸⁰.

Podsumowując informacje na temat Kolekcji Heleny Dąbczańskiej, zachowanej w przemyskim Archiwum Państwowym oraz związków kolekcjonerki z przemyskim TPN, trudno jednoznacznie określić kryterium, jakim kierowała się ofiarodawczyni przy selekcji materiałów podarowanych przemyskiemu Towarzystwu. Nie są one bowiem tematycznie i proveniencyjnie powiązane z Przemyślem i ziemią przemyską. Lwowska kolekcjonerka, decydując się na przekazanie materiałów do Przemyśla, z pewnością miała na uwadze dokonania, renomę oraz profil działalności istniejącego od 1909 r. Towarzystwa oraz Muzeum Narodowego Ziemi Przemyskiej⁸¹. Nie miały wpływ na jej decyzję miały zapewne osobowość oraz pasja kolekcjonerska Kazimierza Osińskiego, której, podobnie jak Dąbczańska, poświęcił całe życie⁸².

⁷⁹ W instytucji tej znajduje się także pierwsza wersja wspomnień Dąbczańskiej, spiswana przez historyków sztuki Zygmunta Batowskiego i Tadeusza Mańkowskiego. I. Gruchała, „W tym streszczało się...”, s. 171.

⁸⁰ Zob. *Dokumenty z lat 1863-1909*, [on-line:] <http://bc.tpn.przemysl.pl/index.php/materialy-archiwalne-tpn-przemysl-ukryte/24-teczka?doc=005&str=0&tec=1> – 17 V 2019.

⁸¹ Od 1934 r. MNZP, jako jedno z większych w Polsce, pełniło funkcję jednostki nadrzędnej dla muzeów w Przemyśle (Muzeum Diecezjalne), Stanisławowie, Jarosławiu, Rzeszowie, Samborze, Drohobyczu, Truskawcu, Przeworsku, Chyrowie. Z. Budzyński, J. Kamińska-Kwak, *op. cit.*, s. 72.

⁸² Kazimierz Osiński wraz z bratem Tadeuszem kolekcjonowali materiały mające związek z historią, brali czynny udział w życiu miasta. W 1909 r. ich zbiory liczyły ok. 1,5 tys. eksponatów, ponad 3 tys. książek. *Ibidem*, s. 25. Osiński utrzymywał kontakty z Dąbczańską jeszcze po II wojnie światowej. W zbiorach Biblioteki Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu zachował się jego list do Dąbczańskiej adresowany na Zakład Emerytów przy ul. Helclów w Krakowie z 5 XII 1949 r., w którym opisuje swoje wrażenia z pobytu w Egipcie, Palestynie, Słowenii, na Węgrzech, w Chorwacji, Serbii, Bośni, Grecji (po klęsce wrześniowej Osiński znalazł się na Węgrzech, następnie m.in. w Palestynie i Egipcie; do kraju powrócił w grudniu 1947 r.), a także pyta o szczegóły dotyczące darów Dąbczańskiej dla TPN. ZNiO, sygn. 12236/II, s. 110-112, Korespondencja Heleny Dąbczańskiej z lat 1904-1951.

Bibliografia

Źródła archiwalne:

Archiwum Państwowe w Przemyślu:

Kolekcja Heleny Dąbczańskiej, sygn. 1-110.

Biblioteka Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu:

sygn. 12618/III: Papiery Heleny Dąbczańskiej z lat 1895-1954.

sygn. 12236/II: Korespondencja Heleny Dąbczańskiej z lat 1904-1951.

Pamiętniki:

Dąbczańska H., *Pamiętnik*, oprac. J. Fijałek, „Rocznik Biblioteki Polskiej Akademii Nauk w Krakowie” R. 9, 1963, s. 307-360.

Opracowania:

A.S., *Na Wawel*, „Tygodnik Ilustrowany” 1912, nr 40, s. 830-831.

Baranowski K., *Na Wawel (zbiory Heleny Dąbczańskiej) z 19 ilustracjami*, Lwów 1906.

Budzyński Z., Kamińska-Kwak J., *Ponad podziałami. Towarzystwo Przyjaciół Nauk w Przemyślu w latach 1909-2009*, Przemyśl 2009.

Czołowski A., *Antoni Dąbczański*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. 4, Kraków 1938, s. 466-467.

Dalecki M., *Kształtowanie się zasobu Archiwum Państwowego w Przemyślu w latach 1951-2001*, „Rocznik Historyczno-Archiwalny” T. 16, 2002, s. 109-147.

Fenczak A., *Archiwum Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Przemyślu (1911-1951)*, „Rocznik Historyczno-Archiwalny” T. 2, 1985, s. 89-129.

Gruchała I., *Książki z księgozbioru Korduli z Komorowskich Potockiej w bibliotece Heleny Dąbczańskiej*, „Rocznik Biblioteki Naukowej PAU i PAN w Krakowie” R. 61, 2010, s. 67-90.

Gruchała I., *„W tym streszczało się niejako moje życie”. Lwowski księgozbiór Heleny Dąbczańskiej (1863-1956) jako wyraz kultury książki epoki*, Kraków 2016.

Kostek J., Osiński Kazimierz, [w:] *Słownik biograficzny twórców oświaty i kultury XIX i XX wieku Polski Południowo-Wschodniej*, red. A. Meissner, K. Szmyd, Rzeszów 2011, s. 301.

Polski słownik archiwalny, red. W. Maciejewska, Warszawa 1974.

Trojanowska M., *Dary Heleny Dąbczańskiej*, [w:] *Sto na sto. Katalog wystawy jubileuszowej Muzeum Narodowego Ziemi Przemyskiej 1909-2009*, Przemyśl 2010, s. 96.

Woltanowski A., Złomska M., Linowski Aleksander, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. 17, Kraków 1972, s. 377.

Wolski K., *Inż. Kazimierz M. Osiński (14 XII 1883-4 II 1956)*, „Rocznik Przemyski” T. 9, 1958, z. 1, s. 240-243.

Ева Грін-Пішчек, Колекція Олени Домбчанської (1863-1956) у Державному архіві м. Перемишль

Колекція Державного архіву у Перемишлі включає між іншим колекцію відомої львівської колекціонерки Гелени Домбчанської (1863-1956), яка колекціонувала книги та художні цінності. Домбчанська переказала частину своїх колекцій Товариству друзів наук у Перемишлі. У 1952 році, після ліквідації Товариства, деякі з дарів Домбчанської перейшли до державних архівів. На сьогодні особовий фонд Гелени Домбчанської складається переважно з листівок, а також уривків із журналів та рукописів. Вони походять з 1750-1899 рр. У статті представлено генезис та зміст цієї колекції та міститься інформація про фондоутворення.

Ключові слова: Гелена Домбчанська, колекція, Державний архів м. Перемишль, Товариство друзів наук у Перемишлі, друкарні, рукописи

Ewa Grin-Piszczyk, *The Collection of Helena Dąbcańska (1863-1956) in the State Archives in Przemyśl*

The State Archives in Przemyśl is in possession of the Collection of Helena Dąbcańska (1863-1956), well-known connoisseur from Lviv who collected books and artifacts. Dąbcańska gave a part of her collection to the Society of Friends of Sciences (Towarzystwo Przyjaciół Nauk) in Przemyśl. After the dissolution of the Society in 1952 a fragment of this donation went to the state archives. The Collection of Helena Dąbcańska comprises mainly ephemera and excerpts from periodicals as well as manuscripts – all dating from 1750-1899. The paper presents the origins and contents of the collection as well as an outline of its development.

Keywords: Helena Dąbcańska, collection, State Archive in Przemyśl, Society of Friends of Sciences in Przemyśl, fleeting prints, ephemera, manuscripts

1. Portret H. Dąbcańskiej, [7 II 1909]. Źródło: Biblioteka Narodowa, Polona.pl.

M O W A

J. W. JMci Pana CZACKIEGO, Podczaszego Koronnego, przy podawaniu do Łaski Seymowej, *die 6.8bris 1766.* miana.

Wolna w zupełnym bezpieczeństwie rada utrzymać Narody, rada dla upewnienia Wiary Świętej od natarczywości Dyfidentów, dla ucalenia Praw, swobod, y wolności, z przywróceniem zwykłej rządów formy, powagi tej Kuźnicy Praw skuteczna, jest naypożądania; w tej ufności, skracam słowa, prawu zadość czyniąc, na dniu pierwszym Seymu każącemu obierać Marzałka, JMci P. Podkomorzego Łuckiego dla utrzymania tak poważnych y potrzebnych okoliczności y przyczyn zapraszam do Łaski.

MOWA TEGOŻ. *die 10.8bris 1766.*

NAYIASNIEYSZY KROLU

Zabrany na dniu wczorajszym y trzykrotnie wstrzymany głos, *jeżeli* zrzecenie wolności, dziś pozwolony obracam do Tronu W.K.Mci, naygłębsze ulżanowanie imieniem Woiewodztwa moiego niezgwałconey wierności szczerze składając oświadczenie.

Wierność y miłość poddanych ku Panom swoim własna jest Narodu Polskiego, która jest nieprzełamany murem, w tej żadne z nami nie zrownają kraie, niezaczynam pochwał W.K.Mci, wiedząc dobrze że tak mądrego, łaskawego, y dobrego Pana, jakim jest W.K.Mci same chwalebne dzieła, pieczołowite około ucalenia Wiary prawowierney, Praw, swobod, y wolności naszych starania, wiekopomną sobie ściągają sławę, całość Wiary, szczęśliwość Ojczyzny, bezpieczeństwo Praw, swobod, y wolności są naywyższą Panującego chwałą, wszystkie inne przewyższając pochwały.

Znam Nayaś: Krolu że ta jest prawdziwa wolność, która w granicach Prawa y sprawiedliwości zawiera się, inaczej jest rozwojnością zgubę Ojczyzny przynokąca. Znam że całość wolności zawisła na posłuszeństwie, Prawu, *servi legum sumus ut liberi simus*, iako Wenetowie powiadają, y zdaie mi się że w usługach publicznych nikt mi kroku bezprawnego niedowiedzie.

Wiem że ten jest naypierwszy skutek wolności, rozumieć iak się podoba, y mówić iak się zdaie, wiem Kardynalne Prawo wolności Narodu naszego, iako Konstytucya 1609. świadczy, do dawnych Praw y zwyczajów stosująca się, że Posel na Seymie, Szlachcic na Seymiku, ma moc zawsze domowienia się o całość Praw, y cożby było wolnego, gdyby nie było wolno mówić Posłowi na Seymie.

Proźb moich które do Tronu W.K.Mci zanieść miałem, fundament był z Praw, to jest z Konstytucyi 1690. do której 1764. stosuje się, same tylko Relacye Posłów naszych do posłronnych Narodów *semotis arbitris* nakazująca odprawować y Konstytucya 1717. nakazująca żądającym Obywatelom wydawać *Resultata Senatūs Consiliorum*, gdy mi onych wydać wzbroniono, iako też żeby niezwyuczayne przypadki, iako

ten

2. Mowa JW. JP Czackiego, podczaszego koronnego, przy podawaniu do łaski seymowej, *die 6 8bris 1766 miana*. Źródło: Archiwum Państwowe w Przemyślu, Kolekcja Heleny Dąbcańskiej, sygn. 2/1.

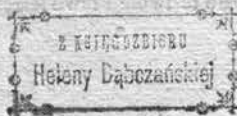
wać należy, przynajmniej niech dawna Rota przylegi Deputatom do Konstytyucyi będzie konferwowana, inaczej wspierając się na Prawach dawnych y 1764. na których publiczne wolności zasada się bezpieczeństwo, na Delegacyą pozwolić nie mogę.

MOWA w TEYZE MATERYI

Przestrzeżony z onegdajszego Projektu odmiany przylegi dla Deputatow do Konstytyucyi, ktorey ani w Konfitytucyach ani Konfederacyach znaleźć nie można, przynależący dawney Rządow formy swobody y wolności porulzenie wspierając się na Konstytyucyi 1764. y dawnych z Jzby Pofelskiej Delegacyą nakazujących, Kommissarzow do Konstytyucyi, niepozwalam na nią iako y na Turnum.

Przywiodłem świadectwa Praw, że Konfederacye do stanowienia Praw nierozciągały się na początku Seymow, chociaż z Seymikow pod Konfederacyą odprawionych rozwiązywały się, niech mi się jeszcze godzi w obronie fundamentu wolności wolnego niepozwalam, przywieść słowa Konfederacyi 1696. *Observando religiosissime vocem vetandi unicuique & specialissimum jus Cardinale*, na którym zupełnie Prawa, swobody, y wolności nasze *consistunt*. Czytam przy teyz Konfederacyi sławnego cnotami, zasługami, mądrością y uczonemi dziełami Wielkiego Ministra Stanisława Lubomirskiego Marzałka W. K. *Solum quo ad securitatem & terminum libere Electionis, ceteris punctis exceptis que ad libertatem & Ordinem Confederationis non pertinent ob rationem protestationis Nuntii absentis & immunitatem juris vetandi*.

Wiem Ja że stanowiący Prawa, mają go moc znożenia, ale niemniej mi jest wiadoma przestroga, *cum leges prescriptisti aliis, prescriptisti & tibi, leges enim Imperator fert, quas primus ipse custodiat*, tym więcej że na Prawie 1764. zakładając się, do którego publiczna wżysłkich naszych wolności, y prerogatyw Stanu Szlacheckiego stosuje się całość, byłaby projektem nowej Roty przylegi przyzłym Kommissarzom do Konstytyucyi poruszona, nie pozwalam na Delegacyą y na Turnum, y niepozwalam.

3. Mowa JW. JP Czackiego, podczaszego koronnego, przy podawaniu do laski seymowej, die 6 8bris 1766 miana [strona z odciskiem pieczęci H. Dąbcańskiej].

Źródło: Archiwum Państwowe w Przemyślu, Kolekcja Heleny Dąbcańskiej, sygn. 2/1.

Wspomnienie

JUBILEUSZA POWSTANIA ROKU 1830.

Peritura Troja perdidit primum diis
Quid? . . .

Parturiunt montes..... po co tyle wrzawy?...
Po co czeze ofiarności w dziennikach objawy?...
Galwanizm w zimnym trupie nie wywołał nic.
Przedstawiciele Polski — szlachito i mieszczenie, —
Jest-że z was choćby jeden któremu pytanie
To moje nie rozjarzy iskrą sromu lic?...

Czy ma być Russanowska jedyna matrona,
Na jaką się zdobyły — Ruś, Litwa, Korona,
Ten nasz Boży świat?

A kiedy Dzieduszycey, kiedy Sapiehowie
Dają staremu słudze, dają jego wdowie,
I jego dzieciom nawet, gdy tego potrzeba,
Ucziwie przytulisko, dostatni kęs chleba;
Kiedy cechy po miastach, żydowskie kahały
Pamiętają o swoich — to nasz naród cały,
Ten wielki naród Polski nie czuje się w stanie
Dać swoim inwalidom skromne utrzymanie,
Tym, co dlań wycierpieli i cierpią wygnanie,
Głód, chłód, więzienie i prześladowanie
Już pięćdziesiąt lat?!

Ciekawem będzie zdanie, jakie o nas powie
Wolnomyślna Europa gdy się o tem dowie?...
Sapienti Sat! —

Origine Ruthenus, Nazione Polonus.

NAKŁADEM AUTORA.

Z drukarni A. Wajdowicz (przedt. Poremby), Lwów, Rynek, 1. 9.

4. *Wspomnienie jubileuszu roku 1830* [ok. 1880].

Źródło: Archiwum Państwowe w Przemyślu, Kolekcja Heleny Dąbczańskiej, sygn. 83.